

Patroon en argument

Een dubbelfeestbundel bij het emeritaat van William Van Belle en Joop van der Horst

Onder redactie van Freek Van de Velde, Hans Smessaert, Frank Van Eynde, Sara Verbrugge

Met bijdragen van Liesbeth Augustinus (KU Leuven), Hans Broekhuis (Meertens Instituut), Filip Buekens (KU Leuven), Paul Claes (KU Leuven), Marja Clement (University of Zürich), Timothy Coleman (U Gent), Bert Cornillie (KU Leuven), Evie Coussé (University of Gothenburg), Kristin Davidse (KU Leuven), Georges De Schutter (UA), Hendrik De Smet (KU Leuven), Lorenz Demey (KU Leuven), Gunther De Vogelaer (University of Münster), Sarah D'Hertefelt (KU Leuven), Sylvain Dieltjens (KU Leuven), Kristien Dieussaert (KU Leuven), Luk Draye (KU Leuven), Flip Droste (KU Leuven), Els Elffers (UvA), Kurt Feyaerts (KU Leuven), Dirk Geeraerts (KU Leuven), Marinel Gerritsen (Radboud U Nijmegen), Paul Gillaerts (KU Leuven), Elvira Glaser (University of Zürich), Pierre Godin (UCL), Ingeborg Harmes (University of Münster), Priscilla Heyndrickx (KU Leuven), Jack Hoeksema (RU Groningen), Wim Honselaar (UvA), Matthias Hüning (FU Berlin), Leen Janssen (KU Leuven), Theo Janssen (VU Amsterdam), Karolien Janssens (UA), Koen Jaspaerts (KU Leuven), Evelien Keizer (University of Vienna), Wim Klooster (UvA), Karen Lahousse (KU Leuven), Béatrice Lamiroy (KU Leuven), Odo Leys (KU Leuven), Ester Magis (VUB), Ann Marynissen (University of Cologne), Patrick Meuris (KU Leuven), Jan Noordegraaf (VU Amsterdam), Jan Nuyts (UA), Bert Oben (KU Leuven), Albert Oosterhof (KU Leuven), Jan Pekelder (Sorbonne, Paris, Charles University in Prague), Harry Perridon (UvA), Jill Puttaert (VUB), Arend Quak (UvA), Tom Ruetten (HU Berlin), Gijsbert Rutten (Leiden University), Walter Schaeken (KU Leuven), Ina Schermer-Vermeer (UvA), Ineke Schuurman (KU Leuven), Hans Smessaert (KU Leuven), Jan Strop (UvA), Dorien Van de Mierop (KU Leuven), Freek Van de Velde (KU Leuven), Hans Van de Velde (Utrecht University), Johan van der Auwera (UA), Sander van der Harst (Utrecht University), Marijke van der Wal (Leiden University), Jacques Van Keymeulen (U Gent), Daniël Van Olmen (UA, University of Lancaster), Marc van Oostendorp (Leiden University), Vincent Vandeghinste (KU Leuven), Roxane Vandenberghe (U Gent), Aleydis Vandebossche (VUB), Wim Vandenbussche (VUB), Ton vanderwouden (Meertens Instituut), Willy Vandeweghe (U Gent, KANTL), Frank Van Eynde (KU Leuven), Sara Verbrugge (KU Leuven), Jean-Christophe Verstraete (KU Leuven), Ulrike Vogl (University of Vienna), Rik Vosters (VUB), Fred Weerman (UvA), Roland Willemyns (VUB), Eline Zenner (KU Leuven)

© 2014 by Leuven University Press / Presses Universitaires de Louvain / Universitaire Pers Leuven, Minderbroedersstraat 4, B-3000 Leuven (Belgium)

ISBN 978 94 6270 014 7

D / 2014 / 1869 / 59

Distributed by Leuven University Press

<http://upers.kuleuven.be/nl/book/9789462700147>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

**FREEK VAN DE VELDE, HANS SMESSAERT
FRANK VAN EYNDE, SARA VERBRUGGE (RED.)**

PATROON *en* ARGUMENT

**Een dubbelfeestbundel
bij het emeritaat van**

WILLIAM VAN BELLE

EN

JOOP VAN DER HORST

UNIVERSITAIRE PERS LEUVEN

Overdruk uit Patroon en argument - ISBN 978 94 6270 014 7 - © Universitaire Pers Leuven 2014

PATROON EN ARGUMENT

Patroon en argument

Een dubbelfeestbundel bij het emeritaat van
William Van Belle en Joop van der Horst

Onder redactie van

Freek Van de Velde

Hans Smessaert

Frank Van Eynde

Sara Verbrugge

UNIVERSITAIRE PERS LEUVEN

© 2014 Universitaire Pers Leuven / Leuven University Press / Presses Universitaires de Louvain. Minderbroedersstraat 4, B-3000 Leuven

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ISBN 978 94 6270 014 7

D/ 2014 / 1869 / 58

NUR: 623

Ontwerp cover: Griet Van Haute

Opmaak: Friedemann BVBA

Inleiding

“twee hoogleraren, sieraden hunner universiteit, die hun tijd niet te kostbaar achtten om in breedvoerige betoogen hun vooropgezette meening kracht van bewijs te geven”

(uit: Jacobs, A.H. 1899. *Vrouwenbelangen. Drie vraagstukken van actueelen aard*. Amsterdam: L.J. Veen)

Op 1 oktober 2014 zwaaiden twee hoogleraren Nederlandse taalkunde af aan de Leuvense universiteit: William Van Belle en Joop van der Horst. Jarenlang hebben ze hun stempel gedrukt op de opleiding. Een gunstig stempel, zeker als je de mening vraagt van de afgestudeerden, want beiden waren populaire docenten. En dat bereikten ze niet door het niveau van hun vakken te laten zakken in een slecht ingelicht idee van hoe je de studenten ter wille kunt zijn. Integendeel, het basisvak syntaxis van William Van Belle was voor tal van studenten een onneembare horde, en gold als een efficiënte manier om de onvermijdelijke schifting van de eerstejaarsstudenten door te voeren, en Joop van der Horst stond bekend om zijn Hollandse zuinigheid als het op cijfers geven aankwam. Meer dan één gevorderd student uit de bovenbouw die ervan uitging dat de buit al binnen was en er zich gemakkelijk van afmaakte bij het studeren, keek ontzet naar zijn resultatenblad, waar een kletterende onvoldoende voor Middelnederlands op stond. Wat hen dan wel zo populair maakte, was hun beider volslagen gebrek aan capsones. Thesistudenten werden hartelijk ontvangen, verstandige vragen tijdens of na het college werden uitvoerig behandeld, minder verstandige vragen werden tactvol afgehandeld en uitnodigingen voor deelname aan extracurriculaire activiteiten werden meestal aangenomen. Die pretentieloze, joviale aanpak kenmerkte trouwens ook hun omgang met de collega's. In een departement waar soms stennis gemaakt wordt over bagatellen – de universiteit is hierin niet anders dan enige andere werkplek – was William, als departementsvoorzitter gedurende vele jaren, de juiste man op de juiste plaats om de sociale brandjes te blussen voor ze uitsloegen. Het is ook niet verwonderlijk dat beide heren het uitstekend met elkaar

konden vinden. Ze zijn vrienden geworden, en daar heeft hun emeritaat naar verluidt niets aan veranderd. Net zoals bij de studenten was hun joviale reputatie niet gebaseerd op opportunisme. Menig collega heeft aan William en Joop een hardnekkige wetenschappelijke tegenstander gehad: ze waren bepaald niet uit het lood te slaan in verwoede discussies op doctoraatsverdedigingen, lezingen en op papier, en konden tot wanhoop én ontzag van hun collega's uit het niets doorslaande argumenten tevoorschijn toveren die een zorgvuldig opgebouwd en onwankelbaar geacht standpunt van tafel vermochten te vegen. Met de titel van dit boek, *Patroon en argument*, en met het motto dat boven deze inleiding prijkt, hebben we hulde willen brengen aan het karakter en de beroepsernst van deze twee bijzondere neerlandici, en met name aan hun vermogen om patronen bloot te leggen in het taalgebruik, in zijn historische, sociale en pragmatische dimensies, en hun betoog overtuigend te maken door het te ondersteunen met een verbijsterend scala aan doortimmerde argumenten. Dat het woord *patroon* een extra betekenis heeft, die enigszins vloekt met het *ni dieu ni maître* gehalte van de jubilarissen, moet de lezer maar voor lief nemen.

Deze twee hoogleraren, wars van opportunistische vleierij of gekonkel, zullen erg gemist worden aan het departement. We dachten dan ook dat het passend was om dit dubbelemeritaat te markeren met iets tastbaars. We zaten met de handen in het haar, want je kunt niet met eender wat komen aanzetten. In zijn boek *Taal op drift* (2013, dus kort vóór zijn eigen emeritaat) laat Joop zich laatsdunkend uit over de studenten van de Deense taalkundige Otto Jespersen (1860 - 1943), die de legendarische hoogleraar bij zijn afscheid bedachten met een bloemenvaas, wat de auteur toch een beetje minnetjes vond. Géén bloemenvaas dus. Een huldealbum dan? Dat lag niet voor de hand. Huldealbums zijn niet populair, vooral bij contribuanten. Daar zijn verschillende redenen voor. Allereerst dat ze bibliometrisch minder doorwegen dan tijdschriftartikelen, wat ze in het huidig tijdsgewricht een verlieslatende post maakt. Verder is het afgelopen decennium een grootscheepse generatiewissel aan de gang, waardoor academici in de leeftijdsklasse tussen zeg 55 en 75 jaar, een voltijdse baan hebben aan het vullen van huldealbums voor hun emeriterende collegae. Als je een oproep doet om een bijdrage te leveren voor een huldealbum, loop je het risico dat je te weinig reacties krijgt, of alleen van mensen die verder niet veel om handen hebben, zodat de auteurslijst een flauwe afspiegeling is van de eigenlijke waardering

onder collega's. In ons geval liepen we het bijkomende risico dat er zich een scheve verdeling van hulde-artikelen voor elk van beide emeriti zou kunnen voordoen: een stroom artikelen voor William en een paar halve kladjes voor Joop, of vice versa. Die bezwaren hebben we onverschrokken genegeerd, en we zijn gaan peilen naar interesse, en kijk: dat bleek buitengewoon mee te vallen. Bijna iedereen die we aanschreven was enthousiast, al zijn sommige collega's er uiteindelijk niet toe gekomen ook werkelijk een stuk in te leveren, vaak om begrijpelijke redenen. Niettemin bleken er ook na deze onvermijdelijke selectie nog ruim voldoende stukken voorhanden om een bundel mee te vullen. Eigenlijk was dat een nieuw probleem: het was al vroeg duidelijk dat we de kaap van de 500 bladzijden makkelijk zouden ronden, waardoor de kostprijs voor het uitgeven schrikbarend steeg. Daar kwam van uitgeverswege nog de begrijpelijke bezorgdheid bij dat het boek daardoor nog meer onverkoopt zou worden dan een in het Nederlands geschreven verzamelband over taalkunde toch al is: een aanzienlijk deel van de potentiële afzetmarkt is als auteur betrokken bij het boek, en gaat zich niet bovenop het presentexemplaar nog een tweede exemplaar aanschaffen. En als de situatie aan onze faculteit representatief is, en ook elders de vakbibliotheken kampen met krimpende budgetten voor de aanschaf van boeken, onder andere door de hoog oplopende kosten voor tijdschriftabonnementen, dan moeten ook van die kant geen royale bestelorders verwacht worden. We willen de Universitaire Pers Leuven dan ook van harte bedanken de uitgave van dit boek te hebben willen ondersteunen. Daarvoor moeten we eigenlijk ook Joop van der Horst zelf dankbaar zijn, want die heeft veel eigen werk in het fonds van de UPL, zodat die zich toch ook een beetje moreel onder druk gezet gevoeld moet hebben. Niettemin kon de uitgave natuurlijk alleen tot stand komen met bijkomende financiering. Daarvoor willen we van harte de volgende subsidieverstrekkers bedanken: de opleiding Taal & Bedrijf, de onderzoeksgroep ComForT, het Centrum voor Computerlinguïstiek (CCL), de groep Reasoning, Argumentation & Thinking, de faculteit Letteren en het tijdschrift *Leuvense Bijdragen*. Een bijzondere vermelding verdient Willy Smedts, die het grootste deel van het budget voor zijn rekening nam, Dorien Van de Mierop, die de budgetten van Taal & Bedrijf vrijgaf en Walter Schaeken, die geld kon vrijmaken van de groep Reasoning, Argumentation & Thinking. Het lijkt ons redelijk dat de gefêteerden deze gulheid te gelegener tijd testamentair vereffenen. Verder willen we ook de reviewers bedanken die de stukken mee nagelezen

hebben en de auteurs hebben behoed voor overgeslagen stappen in de redenering, over het hoofd gekeken vakpublicaties of onzorgvuldige formuleringen. Het is een lange lijst: Liesbeth Augustinus, Johan van der Auwera, Ronny Boogaart, Julie Van Bogaert, Kenneth Boumann, Geert Brône, Filip Buekens, Ingrid Van Caneghem-Ardijns, Peter-Arno Coppen, Evie Coussé, Jeroen Van Craenenbroeck, Kristin Davidse, Johan De Caluwé, Steven Delarue, Lorenz Demey, Karen Deschamps, Filip Devos, Sigurd D'hondt, Sylvain Dieltjens, Lobke Ghesquière, Paul Gillaerts, Jan Goossens, Jan Heylen, Priscilla Heynderickx, Jack Hoeksema, Koen Jaspaert, Dany Jaspers, Jacques Van Keymeulen, Karen Lahousse, Alexandra Lenz, Sterre Leufkens, Piet Mertens, Dorien Van De Microop, Frank van Meurs, Jan Nuyts, Marc van Oostendorp, Albert Oosterhof, Tom Ruette, Gijsbert Rutten, Ineke Schuurman, Jan Stroop, Michiel de Vaan, Reinhild Vandekerkhove, Willy Vandeweghe, Jean-Christophe Verstraete, Ton van der Wouden en Eline Zenner.

We hopen dat de bijdragen in dit boek de inspiratie zullen vormen voor nieuw werk, want we kunnen ons niet voorstellen dat Joop en William hun emeritaat in ledigheid zullen doorbrengen.

Freek Van de Velde
Hans Smessaert
Frank Van Eynde
Sara Verbrugge

INHOUD

Deel I Syntaxis en morfologie

<i>Willy Vandeweghe</i> De ANS en het plaatsschema van de hulpwerkwoorden	17
<i>Pierre Godin</i> Over IPP, 'lange en korte infinitieven' en aanverwante constructies: werkwoorden over de grenzen heen van de morfologie, de syntaxis en de semantiek	33
<i>Frank Van Eynde, Liesbeth Augustinus, Ineke Schuurman & Vincent Vandeghinste</i> Het verrassende resultaat van een copulativiteitspeiling	47
<i>Harry Perridon</i> Enige opmerkingen over de vorm van persoonlijke voornaamwoorden in koppelzinnen	63
<i>Hendrik De Smet</i> De integratie van Engelse leenwerkwoorden in het Nederlands	75
<i>Georges De Schutter</i> Een overzicht van PP-objecten en PP-complementen	89
<i>Hans Broekhuis</i> Dubbel-voorzetselobjectconstructies?	103
<i>Timothy Coleman</i> Nog eens de dubbel-voorzetselobjectconstructie	115
<i>Odo Leys</i> Nog eens de trajectconstructies van het type <i>de trap op</i>	129

Wim Honselaar & Evelien Keizer

De semantische categorie Tijd in *Functional Discourse Grammar*:
syntaxis en semantiek van voorzetselloze temporele uitdrukkingen
in het Nederlands 143

Karen Lahousse & Béatrice Lamiroy

Grammaticalisatie en taalvergelijking: Nederlands *het is zo dat*
vs Frans *c'est ainsi que* 163

Ton van der Wouden

Is hier sprake van een nieuwe existentiële constructie? 179

Marja Clement & Elvira Glaser

Hoe krijg je dit gepubliceerd?
'Krijgen'-constructies in het Nederlands 195

Daniël Van Olmen & Johan van der Auwera

Over *zo'n* en zo meer 215

Ina Schermer

Manneken Pis en wandelaar Bastet.
Over lidwoordloze eigennaamsgroepen en de (ontbrekende)
correspondentie met een naamwoordelijk gezegde 229

Luk Draye

Man en *men*: een wereld van verschil 241

Wim G. Klooster

Re *er* 255

Jan Pekelder

Het Nederlandse subject een taalteken?
Over SUB-PV-DOB- en PV-SUB-DOB-strings 271

Fred Weerman

De januskop van complexiteit 285

Deel II

Historische taalkunde en historiografie

Marc van Oostendorp

De geboorte van de jambe uit de geest van het Nederlands 303

Sander van der Harst & Hans Van de Velde

Wordt leggen schijnbaar of werkelijk liggen? 315

Bert Cornillie

Over de subjectieve lezing van dreigen in het 16de- en
17de-eeuwse Nederlands.

Historische pragmatiek vs contact-geïnduceerde taalverandering 329

Evie Coussé & Freek Van de Velde

Hulpwerkwoordselectie in drieledige perfecta met een modaal.
Een alternatieve historische verklaring

349

Ingeborg Harmes

Wat zou het?

Een synchrone en diachrone analyse van *zou(den)* 365

Karolien Janssens & Jan Nuyts

Me dunkt!

Een diachrone blik op dunken 379

Marijke van der Wal & Gijsbert Rutten

Negatieverschijnselen revisited 393

Gunther De Vogelaer & Roxane Vandenberghe

Omville van Joop

Een onderzoek naar de geschiedenis van een
voorzetsluitdrukking

407

Jack Hoeksema

De opkomst van aan als verbindend element in
maatnomenconstructies

421

<i>Matthias Hüning</i> Over complexe preposities en convergentie	433
<i>Jan Stroop</i> 't Ene <i>dan</i> is 't andere niet	447
<i>Aad Quak</i> De Oudnederlandse appellatieven op <i>-ing</i>	459
<i>Albert Oosterhof & Paul Gillaerts</i> Zijn pachtbrieven formulieren? Het formulaire karakter van pachtcontracten uit het Leuvense schepenarchief	479
<i>Ann Marynissen & Theo A.J.M. Janssen</i> Vroegnieuwnederlands voor commercie en cultuur	499
<i>Dirk Geeraerts</i> Zellig Harris en het contemporaine corpuslinguïstische distributionalisme	513
<i>Jan Noordegraaf</i> Verre verwanten. D.C. Hesseling (1859-1941) over taal en taalverandering	523
 Deel III Pragmatiek, toegepaste taalkunde & taalpolitiek	
<i>Filip Buekens</i> 'Buiten de taal treden' – wat zou dat kunnen betekenen?	539
<i>Lorenz Demey & Hans Smessaert</i> Logische geometrie en pragmatiek	553

<i>Leen Janssens, Sara Verbrugge, Kristien Dieussaert & Walter Schaeken</i> Maar hoe zit dat eigenlijk?	565
<i>Paul Claes</i> Claus als retoricus	579
<i>Kristin Davidse</i> Constructionele semantiek en pragmatiek in de analyse van gekloofde zinnen	593
<i>Els Elffers</i> Uitroepende zinnen	609
<i>Patrick Meuris</i> Structuursignalen in verklarende teksten	625
<i>Jean-Christophe Verstraete & Sarah D'Hertefelt</i> Polariteitsomkering bij insubordinatie	639
<i>Sylvain Dieltjens & Priscilla Heynderickx</i> Vertrouwen in de oncoloog? Analyse van consultaties in een palliatief zorgtraject	653
<i>Kurt Feyaerts & Bert Oben</i> Prettig leedvermaak. Onderzoek naar gelaagde betekenissen in het CORINTH-corpus	667
<i>Dorien Van De Mierop</i> Een verkenning van de pragmatische functies van directe rede in narratieven	683
<i>Flip Droste</i> Het Nederlands Bedreigd? Bullshit!	697
<i>Marinel Gerritsen</i> Vlamingen en Nederlanders: van cross- naar intercultureel onderzoek	707

<i>Koen Jaspaert</i> En is 't de tale niet, wat is 't dan dat mij kwelt	723
<i>Ester Magis, Jill Puttaert, Aleydis Van den Bossche, Wim Vandenbussche, Rik Vosters & Roland Willemyns</i> Tussen adoptiekoe en zmelteef: iets over de houdbaarheidsdatum van 'verse woorden' in Vlaamse en Nederlandse kranten	735
<i>Jacques Van Keymeulen</i> De afkortingencultus	747
<i>Ulrike Vogl</i> "Als u meer talen kent, lijdt uw moedertaal": studenten Nederlands en hun visie op taal	759
<i>Eline Zenner, Tom Ruetten & Freek Van de Velde</i> Taalkeuze in personeelsadvertenties: een verkennend onderzoek door drie science floor managers	771

Polariteitsomkering bij insubordinatie

Jean-Christophe Verstraete & Sarah D'Hertefelt

(KU Leuven)

Deze bijdrage analyseert een aantal gevallen van polariteitsomkering bij insubordinatie (het zelfstandig gebruik van gesubordineerde structuren) in het Nederlands. We tonen aan dat dit fenomeen semantisch divers is (wat betreft domein, symmetrie en profilering van de omkering), en we beschrijven een aantal pragmatische en semantische mechanismen die verantwoordelijk zijn voor de omkering van polariteit.

1. Inleiding¹

Structuren met formele kenmerken van subordinatie zijn niet altijd distributioneel beperkt tot syntactisch gesubordineerde contexten. De Nederlandse constructies in (1)-(3) hieronder gebruiken een subordinator en hebben de werkwoordsfinale volgorde van gesubordineerde zinnen, maar ze worden conventioneel gebruikt als zelfstandige structuren, zonder syntactisch van een andere zin afhankelijk te zijn. Zo wordt een structuur als (1) gebruikt als een aansporing, (2) als een vorm van advies en (3) voor het uitdrukken van een wens. Evans (2007) heeft aangetoond dat dergelijke structuren cross-linguïstisch helemaal niet uitzonderlijk zijn, en heeft de term 'insubordinatie' voorgesteld als algemeen label voor het zelfstandig gebruik van structuren die er formeel uitzien als gesubordineerde zinnen.

- (1) Dat hij maar niet vergeet een goede burgemeester voor Antwerpen te zijn. (IC)
- (2) Als je nu eens een nieuwe huisdokter zou zoeken die wat proactiever is. (IC)
- (3) Als ik het maar geweten had! (IC²)

Het fenomeen insubordinatie roept veel analytische vragen op, niet enkel wat betreft diachrone oorsprong of syntactische status, maar ook

wat betreft semantiek en interpretatie. Heel wat auteurs hebben opgemerkt dat de interpretatie van insubordinatie-structuren typisch gesitueerd is in het zogenaamde 'interpersoonlijke' domein (zie bv. Evans 2007, Boogaart & Verheij 2013), zoals de uitdrukking van attitudes door de spreker, het onderhandelen over potentiële acties van spreker of toehoorder, of meer algemeen het coördineren van de interactie tussen spreker en toehoorder. Bijgevolg worden insubordinatie-structuren vaak beschreven in termen van vrij specifieke taalhandelingscategorien, zoals wensen, uitroepen, adviezen of bevelen. Een dergelijke beschrijving is accuraat vanuit het perspectief van de taalgebruiker, maar ze zegt niet noodzakelijk veel over de semantiek van de constructies. Als we er immers van uitgaan dat het bij insubordinatie gaat om geconventionaliseerde gebruiken, d.w.z. constructies, dan moet het mogelijk zijn aan elk van de structuren in (1)-(3) een algemenere semantiek toe te kennen, die kan verklaren welke interpretatie ze in interactie kunnen krijgen, o.a. voor welke types taalhandelingen ze kunnen gebruikt worden. Op die manier biedt insubordinatie een mooi werkterrein voor de studie van de relatie tussen semantiek en pragmatiek.

Deze bijdrage richt zich op een duidelijk geval van discrepantie tussen (geëncodeerde) semantiek en uiteindelijke interpretatie, m.n. het fenomeen van polariteitsomkering, dat bij relatief veel types van insubordinatie terug te vinden is (in de conclusie bekijken we kort de vraag waarom dat zo is). Bij polariteitsomkering vertoont de interpretatie van een constructie een systematische omkering van de polariteit zoals die geëncodeerd is: constructies die *p* encoderen hebben als interpretatie dat *p* niet het geval is, en constructies die niet-*p* encoderen hebben als interpretatie dat *p* wel het geval is³. Een structuur als (3) bijvoorbeeld encodeert affirmatieve polariteit, maar heeft negatieve polariteit als onderdeel van de interpretatie ('Ik wist het niet'). Die omkering is overigens symmetrisch: als we de structuur negatief maken (*Als ik het maar niet geweten had*), keert de polariteit evenzeer om, en wordt de interpretatie terug affirmatief ('Ik wist het'). In deze bijdrage bekijken we een aantal gevallen van polariteitsomkering bij insubordinatie, en proberen we te achterhalen welke mechanismen zorgen voor omkering van de geëncodeerde polariteit. Voor onze analyse maken we gebruik van materiaal uit het Nederlands, dat bijzonder rijk is aan insubordinatie-structuren (zie bv. De Rooij 1965: 117-121, Van der Horst 1984: 114, Verstraete, D'Hertefelt & Van linden 2012, Boogaart & Verheij 2013) en dus een mooie inventaris biedt om deze

vraag te onderzoeken. Binnen de Germaanse taalfamilie geldt hetzelfde overigens voor het Duits (zie bv. Panther & Thornburg 2011) en in iets mindere mate voor de Scandinavische talen (zie bv. D’Hertefelt & Verstraete 2014).

2. Types van polariteitsomkering

In deze sectie bespreken we een aantal gevallen van polariteitsomkering bij insubordinatie. We beperken ons tot een selectie van constructies waarmee we vertrouwd zijn uit eigen werk: de bedoeling van dit stuk is vooral verkennend. In eerste instantie proberen we het fenomeen te illustreren, en aan te tonen dat er verschillende types van polariteitsomkering kunnen onderscheiden worden. De volgende sectie onderzoekt dan het mechanisme achter de omkering van polariteit, en tracht aan te tonen dat verschillende mechanismen werkzaam zijn bij de verschillende types.

De structuren in (4)-(7) hieronder vertonen allemaal op de één of andere manier systematische omkering van polariteit. Ze verschillen echter in het domein waarop de polariteit betrekking heeft (deontisch of epistemisch), de symmetrie van de omkering (van affirmatief naar negatief, van negatief naar affirmatief, of allebei), en de locus van de omgekeerde polariteit (*at issue* in de uiting of niet).

- (4) Als ik maar op tijd was ingestapt. Tja, beleggen kan zo makkelijk zijn, als je het achteraf doet. (IC)
- (5) Dat hij maar eens probeert me tegen te houden. (IC)
- (6) Als dat mooi moet zijn! (IC)
- (7) Alsof ik niet zou beseffen dat dat nerdy klinkt. (IC)

Een eerste parameter heeft te maken met het domein van de omkering. In (5) heeft de polariteitsomkering te maken met de wenselijkheid van potentiële acties, en fungeert ze dus in het deontische domein: ‘Hij mag me niet tegenhouden’. In (4), (6) en (7) heeft de omkering te maken met de waarheid van proposities, en fungeert ze dus in het epistemische domein: ‘Ik ben niet op tijd ingestapt’ in (4)⁴, ‘Dat is niet mooi’ in (6) en ‘Ik besef wel degelijk dat dat nerdy klinkt’ in (7).

Een tweede parameter heeft te maken met de symmetrie van de omkering. De omkering is volledig symmetrisch in (4) en (7), zoals blijkt uit het negatieve equivalent van (4) *Als ik maar niet op tijd was ingestapt* ('Ik ben op tijd ingestapt'), en het positieve equivalent van (7) *Alsof ik zou beseffen dat dat nerdy klinkt* ('Ik besef niet dat dat nerdy klinkt'). In (5)-(6) daarentegen werkt de omkering enigszins anders. De structuur in (5) laat omkering toe in het ingebedde predicaat (*Dat hij maar eens probeert me niet tegen te houden*, i.e. 'Hij moet me tegenhouden'), maar niet in het hoofdpredicaat (*?Dat hij maar eens niet probeert me tegen te houden*). Dit suggereert twee dingen. Ten eerste suggereert het dat het hoofdpredicaat (*proberen*) een rol speelt in het mechanisme van omkering, een punt waarop we in de volgende sectie terugkomen. Ten tweede suggereert het ook dat de omkering fundamenteel van assertief naar negatief werkt (van 'Dat hij maar eens probeert' naar 'Probeer niet'), en dat negatief-assertief omkeringen secundair zijn (van 'Dat hij maar eens probeert (niet tegen te houden)' naar 'Probeer niet (niet tegen te houden)' en ten slotte 'Houd tegen'). Hetzelfde principe lijkt werkzaam te zijn in (6). Het negatieve equivalent van (6), *Als dat niet mooi moet zijn!*, is vreemd, en valt hoogstens⁵ te interpreteren als 'Dat is niet (niet mooi)', i.e. 'Dat is mooi'. Met andere woorden, polariteitsomkering in (5)-(6) is fundamenteel asymmetrisch, van assertief naar negatief. Schijnbare negatief-assertief-omkeringen zijn secundair, afgeleid van het assertief-negatief mechanisme.

Een derde parameter, ten slotte, heeft te maken met de vraag in hoeverre de omgekeerde polariteit *at issue* is in de interactie, d.w.z. als het centrale punt van de uiting kan beschouwd worden. Voor de deontische structuur in (5) is de omgekeerde polariteit duidelijk 'at issue': het is precies de bedoeling van de spreker dat de actie niet wordt uitgevoerd. Hetzelfde geldt voor de epistemische structuren in (6) en (7), waar de spreker duidelijk wil maken dat hij of zij iets niet mooi vindt, en dat hij of zij wel degelijk beseft hoe zijn woorden klinken. Dat blijkt ook uit de verwachte verwerping bij elk van deze structuren: als er een respons komt, zal die in (5) verder gaan op de wenselijkheid van de actie (bv. 'Waarom zou hij je niet mogen tegenhouden?'), en in (6) en (7) op de waarheid van de propositie (bv. 'Ik dacht nochtans dat je het niet doorhad' in (7)). Bij de structuur in (4) daarentegen is het niet duidelijk of de polariteitsomkering wel kan beschouwd worden als het centrale punt van de uiting. Wat in (4) *at issue* lijkt te zijn is de wenselijkheid van een verleden actie ('Ik had op tijd moeten instappen'), terwijl de

epistemische polariteitsomkering eerder als achtergrond dient ('maar ik heb het niet gedaan'). Dat blijkt ook uit de verwachte verderzetting, die eerder zal ingaan op de vraag of instappen al dan niet wenselijk was (bv. 'Op dat moment was instappen toch niet zo aantrekkelijk'), dan op de vraag of de spreker al dan niet ingestapt is ('Maar je bent toch op tijd ingestapt!').

Als we deze drie parameters samennemen, geeft ons dit vier types van polariteitsomkering, zoals samengevat in onderstaande tabel. In de volgende sectie gaan we op zoek naar de mechanismen die verantwoordelijk zijn voor polariteitsomkering, die bijna even divers zijn als de types die we hier beschrijven.

	Domein	At issue	Symmetrie
(7)	Epistemisch	+	+
(6)			-
(4)		?	+
(5)	Deontisch	+	-

Tabel 1: Types polariteitsomkering

3. Mechanismen

Polariteitsomkering is een serieus verschil tussen wat een constructie encodeert en hoe ze geïnterpreteerd wordt, dat niet zomaar aan context of andere *ad hoc* factoren kan worden toegeschreven. Als de interpretatie van een constructie systematisch de geëncodeerde polariteit omkeert, moet het mogelijk zijn een mechanisme te beschrijven dat verantwoordelijk is voor deze omkering. In deze sectie tonen we aan dat er minstens drie verschillende mechanismen werkzaam zijn bij de types die we in de vorige sectie beschreven hebben.

Een eerste mechanisme is een meer algemeen mechanisme dat verantwoordelijk is voor polariteitsomkering bij contrafactuele constructies. De constructies in (3) en (4), hieronder nog eens herhaald, zijn allebei contrafactueel: ze markeren beide dat een actie op een bepaald moment wenselijk was, maar niet heeft plaatsgevonden.

- (3) Als ik het maar geweten had! (IC)
- (4) Als ik maar op tijd was ingestapt. Tja, beleggen kan zo makkelijk zijn, als je het achteraf doet. (IC)

Contrafactualiteit in deze gevallen heeft niet direct iets te maken met insubordinatie, aangezien dezelfde contrafactuele interpretatie terug te vinden is bij gesubordineerde equivalenten als (8) en (9) hieronder. Ook hier vinden we immers polariteitsomkering: 'ik wist het niet' in (8) en 'ik ben niet op tijd ingestapt' in (9). Het belangrijkste verschil met de geïnsubordineerde constructies is dat het aspect 'wenselijkheid' in (8) en (9) verdeeld is over de hele constructie (zie Akatsuka 1991 en Boogaart & Verheij 2013 ivm conditionaliteit en deontische modaliteit), eerder dan gesemantiseerd in de verzelfstandigde *als*-zin in (3) en (4).

(8) Als ik het maar geweten had, was ik nooit gekomen.

(9) Als ik maar op tijd was ingestapt, had ik nooit zoveel verloren.

Voor onze studie van polariteitsomkering betekent dit dat we ons bij deze gevallen moeten richten op de manier waarop omkering plaatsvindt bij contrafactualiteit. Hierbij vertrekken we van een model voor polariteitsomkering bij enkelvoudige constructies zoals (10) (zie Verstraete 2005, Van linden & Verstraete 2008), dat kan uitgebreid worden naar samengestelde constructies zoals (8) en (9), en dus ook de geïnsubordineerde equivalenten in (3) en (4).

(10) Ik had vroeger moeten instappen.

Het basisidee van dit mechanisme is de manier waarop schalen gegeneraliseerde implicaturen genereren volgens het Griceaanse principe van kwantiteit (zie Levinson 2000 en Ziegeler 2000). Het klassieke voorbeeld is kwantificatie bij NPs, waarbij het gebruik van een minder informatieve kwantor zoals *sommige* volgens het principe van kwantiteit ("make your contribution as informative as is required", Grice 1975: 45) impliceert dat de meer informatieve kwantor *alle* niet van toepassing is, zoals in (11) hieronder. Een gelijkaardig scenario kan worden uitgetekend voor modaliteit bij zinnen, waarbij voor een 'kenbaar' domein zoals het verleden een modale vorm⁶ minder informatief is dan een niet-gemodaliseerd equivalent, en dus ook de negatie van dat niet-gemodaliseerde equivalent impliceert, zoals in (12). Evidentie voor deze analyse komt enerzijds uit het cross-linguïstisch wijd verspreide patroon waarbij contrafactualiteit gemarkeerd wordt door een combinatie van

modaliteit en verleden tijd, en anderzijds uit het feit dat de polariteitsomkering in sommige gevallen kan worden opgeheven, wat wijst op een oorsprong als een (gegeneraliseerde) implicatuur (zie verder in Verstraete 2005, Van linden & Verstraete 2008).

- (11) a. Sommige studenten komen naar de les.
 b. Schaal: sommige < alle
 c. Implicatuur: sommige --> niet alle
 d. Niet alle studenten komen naar de les.
- (12) a. Jan had moeten komen.
 b. Schaal: had moeten (komen) < is ge(komen)
 c. Implicatuur: had moeten (komen) --> is niet ge(komen)
 d. Jan is niet gekomen.

Dit mechanisme kan ook gebruikt worden voor de polariteitsomkering in (3)-(4) en in (8)-(9). Deze structuren hebben immers alle kenmerken die nodig zijn om het mechanisme van schalen, en dus ook van polariteitsomkerende implicaturen, in werking te zetten. Ten eerste kan de conditionele markeerder *als* beschouwd worden als een modale operator net als *moeten* of *kunnen*: *als* projecteert immers ook een actie of gebeurtenis als mogelijk of potentieel eerder dan die te assisteren (zie Dancygier 1998, Ziegeler 2000). Ten tweede is het temporele domein ook telkens het verleden, wat betekent dat het domein kenbaar is, en dat een gemodaliseerde uitdrukking dus ook een schaal vormt met het niet-gemodaliseerde equivalent, zoals in (13) hieronder. Bijgevolg kan het mechanisme van schalen in werking treden om een implicatuur te genereren die het niet-gemodaliseerde equivalent negeert.

- (13) a. Als ik maar op tijd was ingestapt (had ik nooit zoveel verloren).
 b. Schaal: als ik was (ingestapt) < ik ben (ingestapt)
 c. Implicatuur: als ik was (ingestapt) --> ik ben niet (ingestapt)
 d. Ik ben niet op tijd ingestapt.

De compatibiliteit met het voorgestelde mechanisme blijkt overigens ook uit de semantische structuur van de uitingen in (3), (4) en (13a). Ten eerste zijn ze semantisch tweelagig: ze combineren een component van verleden modaliteit ('iets was wenselijk, potentieel etc') met een component van polariteitsomkering ('maar het is niet gebeurd'). Een

dergelijke tweelagige structuur suggereert een mechanisme dat niet enkel polariteitsomkering kan inpassen, maar ook de modale laag. In het voorgestelde mechanisme gaan de twee noodzakelijk samen, omdat polariteitsomkering als gegeneraliseerde implicatuur volgt uit verleden modaliteit. Ten tweede blijft de polariteitsomkering bij deze structuren ook eerder op de achtergrond, zoals in de vorige sectie werd gesuggereerd: 'maar het is niet gebeurd' fungeert als achtergrond bij de component van verleden modaliteit, wat opnieuw overeenkomt met een oorsprong als implicatuur.

Dit mechanisme blijft in elk geval beperkt tot structuren als (3) en (4). De andere types uit de vorige sectie zijn niet contrafactueel, wat betekent dat polariteitsomkering in die gevallen een andere oorsprong moet hebben. Hiervoor stellen we twee andere mechanismen voor. Een eerste mechanisme is van toepassing op structuren als (5) en (6), waar polariteitsomkering voortkomt uit tegengestelde argumentatieve oriëntaties binnen de constructie. In een structuur als (5), hieronder herhaald, wordt de tegenstelling gegenereerd door de combinatie van de partikels *maar* en *eens*.

- (5) Dat hij maar eens probeert me tegen te houden. (IC)

Zoals Foolen (1993) heeft aangetoond, geeft het gebruik van *maar* in een deontische context aan dat de spreker een potentiële barrière erkent bij de realisering van een actie. Die barrière kan de spreker situeren bij de toehoorder of een derde, zoals in (14a) hieronder ('Ik weet dat je niet wil storen, maar kom gerust binnen'), of bij zichzelf, zoals in (14b) hieronder ('Ik heb eigenlijk geen tijd, maar kom binnen als het niet anders kan').

- (14) a. Ja hoor, kom maar binnen. (Foolen 1993: 177)
b. OK, kom dan maar. (Foolen 1993: 177)

De constructie geïllustreerd in (5) is deontisch, en laat dus in principe ook beide interpretaties van *maar* toe (zie Verstraete, D'Hertefelt & Van linden 2012), zoals in (15) hieronder. Het is echter de combinatie met *eens* die tot polariteitsomkering kan leiden: *eens* markeert immers een open kwantificatie van gebeurtenissen, en leidt in combinatie met een deontische uitdrukking tot een suggestie of uitnodiging tot actie (wat meteen ook verklaart waarom eventuele polariteitsomkering en-

kel van affirmatief naar negatief gaat). Deze oriëntatie interageert op verschillende manieren met de twee types van *maar*. Bij het eerste type van *maar* werkt ze versterkend: met *maar* erkent de spreker een potentiële barrière bij de toehoorder of een derde, en dient de combinatie met *eens* precies om die barrière weg te nemen (zoals in (16a)). Bij het tweede type *maar* daarentegen, staat de uitnodigende oriëntatie van *eens* tegenover de barrière die de spreker bij zichzelf markeert met *maar*. Het bestaan van die tegenstelling blijkt onder andere uit het feit dat de combinatie met het tweede type *maar* moeilijk werkt bij neutrale predicaten, zoals getoond in (16b) (tenzij dat neutrale predicat contextueel negatief geïnterpreteerd wordt, bv. als ‘komen’ als bedreigende daad kan geïnterpreteerd worden). Het werkt makkelijker bij predicaten die niet neutraal zijn, zoals in (17a), en nog makkelijker als de begintoestand van het predicat geprofileerd wordt, zoals met *proberen* in (17b). In dergelijke gevallen wordt de tegenstelling opgelost door polariteitsomkering, waarbij het negatief georiënteerde *maar* de uitnodigende waarde van *eens* opheft.

- (15) Dat hij maar komt.
 a. ‘Ik weet dat hij aarzelt, maar laat hem maar komen.’
 b. ‘Ik heb eigenlijk geen tijd, maar laat hem toch maar komen.’
- (16) Dat hij maar eens komt.
 a. ‘Ik weet dat hij aarzelt, maar laat hem gerust langskomen.’
 b. ?
- (17) a. Dat hij me maar eens slaat.
 b. Dat hij maar eens probeert me te slaan.

Een gelijkaardig mechanisme van argumentatieve tegenstelling ligt ten grondslag aan structuren als (6), hieronder herhaald als (18). Zoals al vermeld laten die geen directe negatie toe zonder constructionele verandering, maar er bestaat wel een negatief equivalent dat constructioneel verschillend is maar op gelijkaardige basis functioneert, nl. de structuur in (19) (zie Boogaart & Verheij 2013).

- (18) Als dat mooi moet zijn! (IC)
- (19) Als dat geen fantastisch aanbod is. (IC)

Wat deze twee gevallen met elkaar gemeen hebben is dat ze allebei werken met de ondergrens van een schaal. In het positieve (18) gaat het om het bereiken van een te lage ondergrens, zoals ook blijkt uit de compatibiliteit van de constructie met het aspectuele partikel *al* en het scalaire focuspartikel *zelfs*⁷, geïllustreerd in (20a). De constructie neemt de opname van *dat* in de set van elementen die *mooi* zijn als ijkpunt waarmee andere elementen worden vergeleken: *dat* vormt een te lage ondergrens, die onterecht bereikt wordt in vergelijking met andere elementen die vanuit dat perspectief ook *mooi* moeten genoemd worden. (Het gebruik van *moeten* in deze constructie kan vermoedelijk gezien worden als een modale echo, gericht op een eerdere uitspraak van een gesprekspartner of een anderszins voorondersteld oordeel.) In het negatieve (19) gaat het om het niet-bereiken van een te hoge ondergrens, zoals ook blijkt uit de compatibiliteit met het aspectuele partikel *nog* (*geen*) en het scalaire focuspartikel *zelfs*, geïllustreerd in (20b). In dit geval wordt een te hoge ondergrens gesteld voor de set van elementen die *een prachtige aanbieding* zijn, een ondergrens die door *dat* onterecht niet bereikt wordt.

- (20) a. Als zelfs dat al mooi moet zijn!
b. Als zelfs dat nog geen prachtige aanbieding is.

In een standaard context (bv. *Zelfs dat is nog geen prachtige aanbieding*) werken de ondergrenzen zoals hierboven beschreven, nl. door een specifieke argumentatieve oriëntatie te geven aan de uiting. Het verschil in de conditionele context die we hier bekijken is dat het bereiken van een te lage ondergrens of het niet-bereiken van een te hoge ondergrens niet geasserteerd wordt, maar hypothetisch gemaakt. Dit is wat leidt tot polariteitsomkering, in een variant op de klassieke *reductio ad absurdum*. De hypothetische versie trekt immers de aandacht op de onaanvaardbare gevolgen van de verkeerd getrokken ondergrens, nl. de hoeveelheid gevallen die boven de te lage ondergrens zitten in de positieve constructies en de hoeveelheid gevallen die onder de te hoge ondergrens zitten in de negatieve constructies. Dit blijkt onder andere uit de aard van de hoofdzinnen die kunnen toegevoegd worden bij de geïnsubordineerde structuren in (18) en (19), zoals geïllustreerd in (21a) en (21b).

- (21) a. Als dat mooi moet zijn, zijn er wel heel veel dingen mooi.
b. Als dat nog geen prachtige aanbieding is, is er niets wat we zo kunnen noemen.

Met andere woorden, de tegenstelling tussen een specifieke argumentatieve oriëntatie en het hypothetische gemarkeerd door *als* leidt tot een *reductio ad absurdum*, wat de polariteitsomkering in deze constructies kan verklaren.

Het laatste type polariteitsomkering, ten slotte, is meteen ook het meest eenvoudige. Terwijl de omkering bij vorige constructies telkens kan verklaard worden door een pragmatisch mechanisme dat in werking treedt bij een combinatie van elementen, is ze bij de constructie in (7) eenvoudigweg te verbinden met de semantiek van de gebruikte subordinator. De betekenis van *alsof* is immers dat wat in de bijzin beschreven wordt maar schijnbaar het geval is, en dit in werkelijkheid niet zo is.

4. Conclusie

Het doel van deze studie was een kleine verkennende analyse te maken van polariteitsomkering bij insubordinatie. Aan de hand van een aantal voorbeelden hebben we betoogd dat polariteitsomkering niet uniform is, o.a. wat betreft de symmetrie en de semantische profilering van de omkering, en dat die verschillen deels ook correleren met verschillen in de mechanismen die tot polariteitsomkering leiden. Wat we nog niet besproken hebben, is de meer algemene vraag waarom polariteitsomkering bij relatief veel types van insubordinatie voorkomt. Het is in deze context niet mogelijk meer dan een suggestie te doen, maar in minstens één geval hebben we een aanwijzing over het verband tussen de twee. Bij de constructie in (6) en de verwante constructies in (18) en (19) is de argumentatieve structuur van de *reductio ad absurdum* niet enkel verantwoordelijk voor polariteitsomkering, maar zorgt ze er meteen ook voor dat de hoofdzin erg beperkt is qua semantische ruimte (m.n. een niet accepteerbare consequentie van de *als*-zin). Hoe beperkter de semantische ruimte voor de hoofdzin, hoe voorspelbaarder ze wordt, en dus ook hoe makkelijker weglaatbaar. Dit mechanisme is natuurlijk beperkt tot deze specifieke constructie, maar meer algemeen is het waarschijnlijk geen toeval dat vormen van indirectheid in redeneerpatronen ook kunnen leiden tot insubordinatie, een fenomeen dat volgens Evans (2007) eveneens vaak zijn oorsprong vindt in vormen van communicatieve indirectheid.

Noten

1. Een kleine studie van insubordinatie leek ons erg geschikt als blijk van erkenning en vriendschap voor William Van Belle en Joop Van der Horst, die geen van beiden in conventionele categorieën passen of hoog oplopen met conformiteit of gezag. We bieden deze bijdrage aan uit respect voor hun werk in de pragmatiek en de historische taalkunde, en uit dank voor wat we van hen geleerd hebben, in de taalkunde en daarbuiten. We danken ook An Van linden, de redacteurs en een reviewer voor nuttige commentaar op een eerdere versie.
2. Voorbeelden gemarkeerd met 'IC' komen uit een corpus van internetmateriaal.
3. Dit staat overigens los van het bekende geval van vooronderstelde of verwachte omgekeerde polariteit, zoals bij negatieve structuren (dank aan een reviewer om ons hierop te wijzen). Een negatieve structuur zoals *Jos is niet gekomen* vooronderstelt gewoonlijk dat er een verwachting bestond dat hij wel zou komen, maar in tegenstelling tot de structuren die in dit stuk worden bekeken, is de interpretatie hier wel in lijn met de geëncodeerde polariteit: niet-p wordt wel degelijk geïnterpreteerd als niet-p, dwz Jos is niet gekomen.
4. Zoals wordt besproken in sectie 3, hebben structuren als (4) ook een deontische component, maar daar vinden we geen polariteitsomkering terug.
5. Merk op dat *Als dat niet mooi is* geen negatief equivalent is van (6), maar een andere constructie, zoals blijkt uit de afwezigheid van het modale werkwoord *moeten* (zie verder in sectie 3 hieronder).
6. Merk op dat deze schaal cruciaal afhangt van de kenbaarheid van het tijdsdomein, en dus ook niet geldt voor alle domeinen: niet-verleden structuren zoals *Jan moet komen* zijn niet noodzakelijk zwakker dan *Jan zal komen*, en impliceren dus ook niet *Jan zal niet komen*.
7. Zonder dit partikel is contrastieve focus op *dat* prosodisch gemarkeerd (zie ook Boogaart & Verheij 2013).

Geraadpleegde literatuur

- Akatsuka, Noriko. 1991. Affect and Japanese conditionals. In Patricia Clancy & Sandra Thompson (eds.), *Asian discourse and grammar*, 1-8. UCSB: Linguistics Department.
- Boogaart, Ronny & Kim Verheij. 2013. Als dát geen insubordinatie is! De pragmatiek van zelfstandige conditionele zinnen. In Theo Janssen & Jan Noordegraaf (eds.), *Honderd jaar taalwetenschap*, 13-28. Amsterdam/Münster: Stichting Neerlandistiek VU, Nodus Publikationen.
- Dancygier, Barbara. 1998. *Conditionals and prediction: Time, knowledge and causation in conditional constructions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Rooij, Jaap. 1965. *Als - of - dat. Enkele conjuncties in ABN, dialect en Fries*. Assen: Van Gorcum.
- D'Hertefelt, Sarah & Jean-Christophe Verstraete. 2014. Independent complement constructions in Swedish and Danish: Insubordination or dependency shift? *Journal of Pragmatics* 60. 89-102.

- Evans, Nicholas. 2007. Insubordination and its uses. In Irina Nikolaeva (ed.), *Finiteness. Theoretical and empirical foundations*, 366-431. Oxford: Oxford University Press.
- Foolen, Ad. 1993. *De betekenis van partikels. Een dokumentatie van de stand van het onderzoek, met bijzondere aandacht voor 'maar'*. Nijmegen: Dissertatie, Universiteit Nijmegen.
- Grice, Paul. 1975. Logic and conversation. In Peter Cole & Jerry L. Morgan (eds.), *Syntax and Semantics 3: Speech acts*, 41-58. New York: Academic Press.
- Levinson, Stephen. 2000. *Presumptive meanings. The theory of generalized conversational implicature*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Panther, Klaus-Uwe & Linda Thornburg. 2011. Emotion and desire in independent complement clauses. A case study from German. In Mario Brdar, Stefan Gries & Milena Žic Fuchs (eds.), *Cognitive linguistics. Convergence and expansion*, 87-114. Amsterdam: Benjamins.
- Van der Horst, Joop. 1984. Over vorm en inhoud van bijzinnen. In Dik Bakker (ed.), *Vorm en functie in tekst en taal*, 154-179. Leiden: Brill.
- Van linden, An & Jean-Christophe Verstraete. 2008. The nature and origins of counterfactuality in simple clauses. Cross-linguistic evidence. *Journal of Pragmatics* 40. 1865-1895.
- Verstraete, Jean-Christophe. 2005. The semantics and pragmatics of composite mood marking: The non-Pama-Nyungan languages of northern Australia. *Linguistic Typology* 9. 223-267.
- Verstraete, Jean-Christophe, Sarah D'Hertefelt & An Van linden. 2012. A typology of complement insubordination in Dutch. *Studies in Language* 36. 123-153.
- Ziegeler, Debra. 2000. *Hypothetical modality. Grammaticalization in an L2 dialect*. Amsterdam: Benjamins.